

5

แนวทางการแก้ไขปัญหาหนี้สินเกษตรกร อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์

Approach to Solve the Debt Problems of Agriculturists in
Khao Kho District, Phetchabun Province

ชเนตตี พิพัฒนางกูร
Chanettee Piphatanangkun

แนวทางการแก้ไขปัญหาหนี้สินเกษตรกร อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์*

Approach to Solve the Debt Problems of Agriculturists in Khao Kho District,
Phetchabun Province

ชเนตตี พิพัฒนางกูร¹

Chanettee Piphatanangkun

¹คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเกริก 3 ถนนรามอินทรา แขวงอนุสาวรีย์ เขตบางเขน กรุงเทพฯ 10220 ประเทศไทย

e-mail : pipat2562@outlook.com

Faculty of Business Administration Krirk University, 3, Ram Inthra Road, Anusawari Subdistrict, Bang Khen District, Bangkok 10220, Thailand. e-mail : pipat2562@outlook.com

Received : 12 May 2020 Revised : 21 August 2020 Accepted : 16 September 2020

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวทางในการแก้ไขปัญหาหนี้สินของเกษตรกรได้อย่างเหมาะสมกับพื้นที่ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยกลุ่มเป้าหมายที่ทำการศึกษานี้ แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ 1) เกษตรกร และ ประชาชนชาวบ้าน 2) หน่วยงานภาครัฐ 3) หน่วยงานภาคเอกชน ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล มีดังนี้ 1) ข้อมูลปฐมภูมิ แบ่งการรวบรวมเป็น 2 วิธี คือ การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องจำนวน 10 ราย และการประชุมกลุ่มสนทนา และ 2) ข้อมูลทุติยภูมิจากเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ผลการศึกษา พบว่า แนวทางการแก้ไข ปัญหาหนี้สินของเกษตรกรในพื้นที่ คือ 1) ภาวะผู้นำ 2) การมีส่วนร่วมและชุมชนเข้มแข็ง 3) การหนุนเสริมของภาคี ภาครัฐและภาคเอกชน และ 4) การปรับบริบทชีวิตใหม่ให้มีความพอเพียง

คำสำคัญ : หนี้สิน; เกษตรกร

Abstract

The objectives of this research were to propose a suitable approach to solve the debt problems of agriculturists in the area. This research based on the qualitative methodology. The three primary focus groups studied were representatives of agriculturists, village philosophers, government sectors and private sectors. The main source of data collected were as follows: 1) primary data were accumulated by two methods: in-depth interview of 10 participants and focus groups and 2) secondary data were collected from various related documents. The result showed that the suitable approaches to solve the debt problem for agriculturists in the area were: 1) leadership 2) strong community participation and empowerment 3) reinforcement of public and private sectors and 4) adjusting the context of life to self-sufficiency.

Keywords : Debt; Agriculturists

*บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัย เรื่อง การวิเคราะห์ปัญหาหนี้สินของเกษตรกร อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์. กรุงเทพฯ : ศูนย์ส่งเสริมวิจัยและผลิิตตำรา มหาวิทยาลัยเกริก ได้รับทุนสนับสนุนจากศูนย์ส่งเสริมวิจัยและผลิิตตำรา มหาวิทยาลัยเกริก ปีการศึกษา 2552

บทนำ

ปัญหาหนี้สินเป็นปัญหาที่อยู่คู่กับสังคมไทยมาเป็นระยะเวลายาวนาน ทำให้การเจริญเติบโตเศรษฐกิจของประเทศจึงยังไม่ดีมากนัก ดังที่ พลีสซู่ โซติวัตนะกุล และ ชลิตา แท่งเพชร (2556) กล่าวว่า การขยายของหนี้ภาคครัวเรือนนั้น มาจากหลายปัจจัย ทั้งความสามารถในการเข้าถึงบริการทางการเงินที่ดีขึ้นและการกู้ยืมเพื่อซื้อที่อยู่อาศัยและรถยนต์เพื่อลงทุนและสะสมความมั่งคั่งย่อมมีส่วนช่วยในการพัฒนาระบบการเงิน อย่างไรก็ตาม หากภาคครัวเรือนมีการก่อหนี้เพิ่มขึ้นมากกว่าการขยายตัวของรายได้หรือเศรษฐกิจในภาพรวม ประกอบกับการที่ครัวเรือนมีสภาพคล่องไม่เพียงพอไม่นำไปสู่สภาวะการก่อหนี้เกินตัวได้ จากการศึกษาของ Bank for International Settlement : BIS ซึ่งได้ทำการศึกษากลุ่มประเทศที่พัฒนาแล้ว ในปี พ.ศ. 2553 จำนวนทั้งสิ้น 18 ประเทศ พบว่า ระดับหนี้ภาคครัวเรือนที่อาจก่อให้เกิดผลลบต่อการขยายตัวของเศรษฐกิจอยู่ที่ร้อยละ 85 ของ GDP ซึ่งเมื่อเทียบกับของไทยที่ร้อยละ 77.5 ของ GDP (Gross Domestic Product) ประกอบกับการขยายตัวที่ค่อนข้างเร็วในระยะหลัง จึงเกิดข้อสงสัยว่าประเทศไทยจะเผชิญกับภาวะวิกฤติหรือไม่ หากสัดส่วนดังกล่าวเพิ่มขึ้นถึงระดับร้อยละ 85 ของ GDP ซึ่งระดับของหนี้ภาคครัวเรือนที่ปรับสูงขึ้นส่งผลให้สภาพคล่องของภาคครัวเรือนปรับลดลงและภาระในการชำระหนี้ของภาคครัวเรือนปรับเพิ่มขึ้น แม้ว่าหนี้ที่เร่งขึ้นในระยะหลังเป็นการนำไปซื้อสินทรัพย์ เช่น บ้านและรถยนต์ แต่สินทรัพย์เหล่านี้มีสภาพคล่องค่อนข้างต่ำ ขายได้ช้าอีกด้วย

เมื่อเกิดเหตุการณ์ที่ไม่คาดคิดเกิดขึ้น ภาระหนี้สินที่ครัวเรือนมีอยู่มากอาจส่งผลให้การบริโภคภาคเอกชนและเศรษฐกิจชะลอตัวในที่สุดดังที่เกิดขึ้นแล้วในประเทศสหรัฐอเมริกาและเกาหลีใต้ อีกทั้งประเด็นที่ว่าประเทศที่มีหนี้ครัวเรือนสูงแต่มีสินทรัพย์สูงด้วยก็ไม่ใช่ว่าจะไม่มีปัญหา จากข้อมูลข้างต้นได้สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างหนี้ภาคครัวเรือนและการเติบโตเศรษฐกิจของประเทศมีความสัมพันธ์กันอย่างมาก และย่อมทำให้เกิดปัญหาอีกมากมายตามมา ทั้งนี้ หากพิจารณาในประเภทของครัวเรือน พบว่า ครัวเรือนเกษตรกรเป็นครัวเรือนที่ประสบปัญหากับภาระหนี้สินมากที่สุด และภาคเกษตรกรรมก็เป็นภาคเศรษฐกิจที่สำคัญในการขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจและการเติบโตของ GDP จากสำนักงานสถิติแห่งชาติ ปี พ.ศ. 2557 ได้รายงานหนี้สินของครัวเรือนเกษตร พบว่า ประชากรส่วนใหญ่ของประเทศยังประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลักถึงร้อยละ 32.4 หรือมีครัวเรือนเกษตรทั้งสิ้นประมาณ 5.8 ล้านครัวเรือน รายได้ของครัวเรือนเกษตรประกอบด้วยรายได้จากผลผลิตทางการเกษตรในที่ถือครอง ซึ่งหมายถึง มูลค่าผลผลิตที่ผลิตได้ และรายได้จากแหล่งอื่น (จากการรับจ้าง ประกอบธุรกิจอุตสาหกรรม ค่าเช่าทรัพย์สิน ฯลฯ) และจากข้อมูลพื้นฐาน รายได้-รายจ่ายเงินสดทางการเกษตรของครัวเรือนเกษตร ปีเพาะปลูก 2559/2560 (หน่วย : บาท/ครัวเรือน/ปี) ซึ่งรายได้เงินสดทางการเกษตรรวม พบว่า การปลูกข้าวมีรายได้เท่ากับ 147,939 บาท ซึ่งมีรายได้น้อยที่สุดเมื่อเทียบกับการเลี้ยงปศุสัตว์ 193,438 บาท และเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำมีรายได้ 224,473 บาท โดยมีรายจ่ายเงินสดทางการเกษตรรวม พบว่า การปลูกข้าวมีรายจ่ายเท่ากับ 91,310 บาท ส่วนการเลี้ยงปศุสัตว์ 110,408 บาท และเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำมีรายได้ 135,792 บาท ดังนั้น รายได้เงินสดสุทธิทางการเกษตร พบว่า ปลูกข้าว 56,629 บาท ต่ำกว่า การเลี้ยงปศุสัตว์ 83,029 บาท และเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ 88,681 บาท (ข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจสังคมครัวเรือนและแรงงานเกษตร ปีเพาะปลูก 2559/2560 วันที่ 1 พ.ค. 59 ถึง 30 เม.ย. 60) ครัวเรือนเกษตรกรจึงเป็นครัวเรือนที่ประสบปัญหากับภาระหนี้สินมากที่สุด

การแก้ไขปัญหาหนี้สินของครัวเรือนจึงเป็นหน้าที่ของทุกภาคส่วนที่จะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการรณรงค์ส่งเสริมให้เกิดวินัยทางการเงินที่ดีแก่ภาคครัวเรือน ผู้วิจัยจึงมีความสนใจในการกระตุ้นให้ครัวเรือนลดพฤติกรรมในการใช้จ่ายที่เกินตัว และสนับสนุนให้ครัวเรือนมีการออมและลดการก่อหนี้ที่ไม่จำเป็น จึงได้เลือกเกษตรกรในพื้นที่อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์เป็นกรณีศึกษา เนื่องจากพื้นที่อำเภอเขาค้อมีบริบทและสภาพหนี้สินที่แตกต่างจากพื้นที่อื่นเป็นอย่างมาก กล่าวคือ อำเภอเขาค้อเป็นพื้นที่ที่รับการจัดสรรพื้นที่ทำกินให้กับครอบครัวที่เสียสละมาเป็นทหารครั้งเมื่อเกิดสงครามคอมมิวนิสต์ และหลังจากเสร็จสิ้นสงครามทางราชการจึงมอบที่ดินให้กับครอบครัวทหารคนละ 25 ไร่ เพื่อเป็นพื้นที่ทำกิน และในเวลาต่อมาได้มีการสนับสนุนให้ครอบครัวเกษตรกรปลูกพืชตามความต้องการของภาครัฐ อาทิเช่น กะทกลก หม่อนไหม หน่อไม้ฝรั่ง เป็นต้น โดยการลงทุนในแต่ละครั้งรัฐบาลให้มีแหล่งเงินทุนสนับสนุนในลักษณะของการกู้ยืม จึงเป็นจุดเริ่มต้นของการก่อหนี้ทางเกษตรด้วยความไม่เข้าใจและการดำเนินนโยบายของภาครัฐที่แก้ไขปัญหาด้วยการปลดหนี้ให้กับเกษตรกร ซึ่งรัฐบาลต้องใช้เม็ดเงินเป็นจำนวนมากในการแก้ไขปัญหาหนี้สิน และเป็นงบประมาณที่จะต้องจัดสรรเพื่อรองรับปัญหาดังกล่าว หลังจากนั้น พบว่า พื้นที่อำเภอเขาค้อมีการเปลี่ยนแปลงเชิงบริบทไปอย่างมาก ได้กลายมาเป็นพื้นที่สำหรับเป็นแหล่งท่องเที่ยว เนื่องจากมีสภาพภูมิประเทศที่สวยงาม และภูมิอากาศเย็นสบาย โดยเฉพาะในช่วงฤดูหนาว จึงทำให้ครัวเรือนเกษตรกรบางรายที่มีภาระหนี้สินเป็นจำนวนมากตัดสินใจขายที่ดินให้กับนายทุนเพื่อสร้างเป็นที่พักอาศัยหรือรีสอร์ทเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว แต่เนื่องจากพื้นที่ของอำเภอเขาค้อเป็นพื้นที่จัดสรรทำกินที่ไม่ได้มีโฉนดในการซื้อขายแลกเปลี่ยนได้ ดังนั้น ปัญหาหนี้สินของเกษตรกรในพื้นที่อำเภอเขาค้อ จึงยวงเวียนและไม่สามารถหลุดพ้นได้ รวมทั้งปัญหาในการขายพื้นที่ทำกินจึงไม่มีแหล่งทำมาหากิน ทำให้ภาระหนี้สินใหญ่โตและลุกลามไปมากยิ่งขึ้น ด้วยบริบทที่แตกต่างจากชุมชนอื่นๆ และปัญหาการขยายตัวของนายทุนในพื้นที่อำเภอเขาค้อ จึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจและศึกษาเพื่อหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาหนี้สินของเกษตรกร เพื่อให้เกษตรกรหลุดพ้นจากภาวะหนี้สินได้ด้วยตนเอง และมีความเป็นอยู่ที่ดียิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา บริบทของชุมชน และปัญหาหนี้สินของเกษตรกรอำเภอเขาค้อ
2. เพื่อศึกษาแนวทางในการแก้ไขปัญหาหนี้สินของเกษตรกรได้อย่างเหมาะสมกับพื้นที่

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ในการวิจัยครั้งนี้ จึงมีการนำกรอบแนวคิดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 มาเป็นส่วนหนึ่งในการพิจารณาประเด็นโดยกรอบแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่เป็นแนวทางให้ประชาชนคำนึงถึง *“ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันในตัวเอง ตลอดจนใช้ความรู้ และคุณธรรม เป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต การป้องกันให้รอดพ้นจากวิกฤต และให้สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง และยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ”* นอกจากนี้ยังส่งเสริมให้ประชาชนปฏิบัติตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สุเมธ ตันติเวชกุล, 2542 : 15) กล่าวไว้ว่า **ประการแรก** ยึดความประหยัด ตัดทอนค่าใช้จ่ายในด้านที่ไม่จำเป็น ลดละความฟุ้งเฟ้อในการดำรงชีวิตอย่างจริงจัง ดังพระราชดำรัสที่ว่า *“ความเป็นอยู่ต้องพึงเพื่องประหยัดในทางที่ถูกต้อง* **ประการที่สอง** ยึดกิจการประกอบอาชีพที่ถูกต้อง สุจริตแม้จะตกอยู่ในภาวะขาดแคลนในการดำรงชีพก็ตาม ถึงพระราชดำรัสที่ว่าความเจริญของคนทั้งหลายย่อมเกิดจากความประพฤติชอบและการหาเลี้ยงชีพชอบเป็น

หลักที่สำคัญ **ประการที่สาม** ละเลิกการแก่งแย่งผลประโยชน์และการแข่งขันในทางการค้าขายประกอบการ ต่อสู้กันอย่างรุนแรงดังอดีต ซึ่งมีพระราชดำรัสในเรื่องนี้ว่าความสุขความเจริญอันแท้จริงนั้น หมายถึงความสุขความเจริญที่บุคคลแสวงหามาได้ด้วยความเป็นธรรมทั้งในเจตนาและการกระทำไม่ใช่ได้มาด้วยความบังเอิญ หรือการแก่งแย่งเบียดบังมาจากผู้อื่น **ประการที่สี่** ไม่หยุดนิ่งที่จะหาทางใช้ชีวิตหลุดพ้นจากความทุกข์ยากครั้งนี้โดยต้องชวนช่วยไฝ่หาความรู้ให้เกิดรายได้เพิ่มพูนขึ้นพอเพียงเป็นหมายสำคัญ **ประการที่ห้า** ปฏิบัติตนในแนวทางที่ดี ลดละสิ่งชั่วทั้งหมดสืบไป นอกจากนั้นการผลิตและการบริโภคต้องอยู่ในหลักของความพอดี รู้จักพอ ในการผลิตและการบริโภค ลักษณะการดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงมีหลัก 4 ประการ ดังนี้ **ประการแรก** ต้องพึ่งตนเองให้มากที่สุด **ประการที่สอง** ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดผลคุ้มค่าที่สุด **ประการที่สาม** ไม่ผลิตและบริโภคเกินกำลัง แสวงหาความพอเหมาะพอดีได้คุณภาพ **ประการที่สี่** ต่างมีส่วนร่วมช่วยเหลือกันและกัน ไม่ต่างอยู่โดยไม่เหลียวแล (บุญเสริม บุญเจริญผล, 2543, หน้า 3 อ้างถึงใน ชูติมา บริสุทธิ์, 2553, หน้า 13)

เศรษฐกิจพอเพียงในการศึกษาครั้งนี้ หมายถึง การดำรงชีวิตอย่างพอมีพอกิน ทั้งการอุปโภคบริโภคที่พอประมาณ โดยพึ่งตนเองหากบริโภคเหลือจึงจะนำไปขาย โดยการขายเป็นไปตามวิถีชีวิตที่ไม่ดิ้นรนไม่อยู่ในรูปของธุรกิจจนเกินไป ใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อย่างมีเหตุมีผลตั้งตนอยู่ในความไม่ประมาท เลือกรับที่จะรับเทคโนโลยีใหม่ๆ ซึ่งการแยกแยะบนพื้นฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่ในธรรมชาติ มีการรวมกลุ่มในชุมชนที่เข้มแข็ง ชุมชนสามารถอยู่ได้ด้วยตนเอง มีจิตสำนึกที่ดีเห็นประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง มีความเพียร ความอดทน ความรอบคอบ และความซื่อสัตย์ โดยแนวทางการส่งเสริมเกษตรกรเพื่อนำไปสู่แผนปฏิบัติการในการแก้ไขปัญหาในพื้นที่

แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม จินตวีร์ เกษมสุข (2554) ได้อธิบาย เรื่อง การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม ความหมายของการมีส่วนร่วม การมีส่วนร่วมของประชาชน และรูปแบบของการมีส่วนร่วม ซึ่งการมีส่วนร่วมของประชาชน มีวัตถุประสงค์เพื่อให้หน่วยงานภาครัฐ ประชาชนในท้องถิ่น และหน่วยงานภาคเอกชน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ได้เข้ามามีส่วนร่วมในโครงการเพื่อการพัฒนาตั้งแต่เริ่มดำเนินงานโครงการอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ได้มีโอกาสร่วมรับทราบข้อมูลและแสดงความคิดเห็น อันจะทำให้โครงการนั้นๆ เกิดประโยชน์สูงสุดและส่งผลกระทบต่อทางสังคมให้น้อยที่สุด นอกจากนี้ กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นๆ ไม่ว่าจะในระดับครอบครัว ระดับชุมชน หรือระดับประเทศนั้น ถือเป็นกระบวนการที่ที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาประเทศในปัจจุบัน เพราะจะช่วยให้ผู้ที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางของการพัฒนา วางแผนโครงการพัฒนาต่างๆ ซึ่งจะก่อให้เกิดความรู้สึกรู้สึกความเป็นเจ้าของและยินยอมปฏิบัติได้อย่างสมัครใจ และเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้การพัฒนาเป็นไปในแนวทางที่สนองต่อความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง

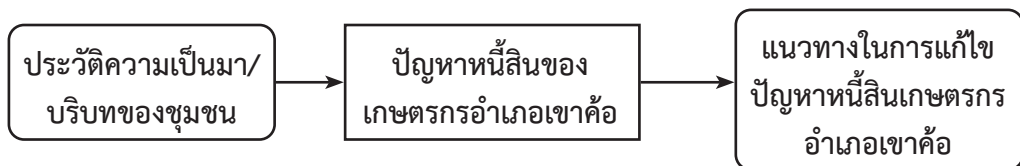
โดย สมศักดิ์ สามัคคีธรรม (2550 : 103) ได้กล่าวถึง มีข้อควรคำนึงดังต่อไปนี้ **หนึ่ง** หน่วยงานเจ้าของโครงการจะต้องให้ความสำคัญกับการจัดการมีส่วนร่วมของประชาชน และจะต้องจัดการมีส่วนร่วมของประชาชนด้วยความจริงใจ มีเป้าหมายเพื่อเปิดเวทีรับฟังประชาชน และการแลกเปลี่ยนข้อมูล/ความคิด อย่างแท้จริง ดำเนินการอย่างเปิดเผย กระทำอย่างทั่วถึง ให้ความเคารพต่อประชาชน และจะต้องนำความคิดเห็นของประชาชนไปใช้ประกอบการพิจารณาเพื่อการตัดสินใจอย่างแท้จริง (มิใช่จัดการมีส่วนร่วมในลักษณะพอเป็นพิธีตามข้อกำหนดของกฎหมายเท่านั้น) **สอง** ควรมอบหมายให้ผู้มีความรู้ความสามารถ และมีความเชี่ยวชาญด้านการมีส่วนร่วมเป็นผู้รับผิดชอบในการจัดการมีส่วนร่วมของประชาชน (ไม่ควรมอบหมายให้

ผู้เชี่ยวชาญด้านสิ่งแวดล้อม หรือวิศวกรของบริษัทที่ปรึกษาเป็นผู้จัดการมีส่วนร่วม ทั้งๆ ที่เป็นผู้เข้าใจในเรื่องการมีส่วนร่วมแต่ประการใด) สาม ควรจัดการมีส่วนร่วมตั้งแต่ริเริ่มโครงการ เพื่อแสดงให้เห็นถึงความจริงใจ การเปิดเผยข้อมูลของเจ้าของโครงการ รวมทั้งการให้ความสำคัญในเรื่องการมีส่วนร่วม สี่ การมีส่วนร่วมไม่ควรจัดเพียงครั้งเดียว โดยใช้เพียงรูปแบบเดียว แต่จะต้องจัดอย่างต่อเนื่องเป็นกระบวนการที่มีพลวัต โดยเลือกใช้เทคนิคและวิธีการหลายๆ แบบผสมกัน ห้า ผู้ที่จัดการมีส่วนร่วม จะต้องให้ความสำคัญกับการเลือกรูปแบบและวิธีการมีส่วนร่วมอย่างจริงจัง เนื่องจากหากเลือกรูปแบบและวิธีการไม่สอดคล้องกับโครงการ ก็อาจทำให้เกิดความขัดแย้งรุนแรงมากขึ้น จนเป็นความล้มเหลวในที่สุดได้ โดยที่ ประเวศ วะสี (2532 : 22) กล่าวถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า เป็นความคิดริเริ่มของท้องถิ่นในการทำให้เกิดการจัดองค์กร และเกิดการปรากฏขึ้นของผู้นำตามธรรมชาติ ผู้นำของชุมชน ผู้นำที่ทางราชการแต่งตั้ง อาจจะไม่ใช่ผู้นำจริงๆ ที่ชาวบ้านยอมรับนับถือ ผู้นำทางธรรมชาติ อาจจะเป็นชาวบ้าน เป็นพระ เป็นผู้ใหญ่บ้าน เป็นกำนัน เป็นครู เป็นใครก็ได้แล้วแต่ตามสถานการณ์ซึ่งไม่เหมือนกันในแต่ละแห่ง อันนี้คือการปรากฏขึ้นตามธรรมชาติซึ่งเป็นที่มาของการมีส่วนร่วมของชุมชนเกิดการเรียนรู้ทำให้สามารถวิเคราะห์ปัญหา ดังนั้น การเข้าร่วมของประชาชนในการพัฒนาจึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง

กรอบแนวความคิด

ผู้วิจัยดำเนินการวิจัยด้วยการศึกษาประวัติความเป็นมาและบริบทของชุมชน รวมทั้งปัญหาหนี้สินของเกษตรกรอำเภอเขาค้อในอดีตจนถึงปัจจุบัน และสุดท้ายทำการระดมความคิดเห็นของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องเพื่อนำเสนอแนวทางในการแก้ไขปัญหาหนี้สินของเกษตรกรอำเภอเขาค้อที่เหมาะสมต่อบริบทของชุมชนดังแผนภาพที่ 1 ต่อไปนี้

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวความคิด

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ คือ เกษตรกร ประชาชนชาวบ้าน หน่วยงานภาครัฐ และหน่วยงานภาคเอกชน โดยใช้วิธีการรวบรวมข้อมูล 2 วิธี คือ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยการสัมภาษณ์จากบุคลากร 3 กลุ่ม คือ เกษตรกรและประชาชนชาวบ้าน หน่วยงานภาครัฐ และหน่วยงานภาคเอกชน จำนวน 10 คน โดยการเลือกบุคคลผู้ให้ข้อมูลสำคัญโดยใช้เทคนิค Snow Ball ในการสัมภาษณ์ ใช้เครื่องมือแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งมีโครงสร้างเพื่อเป็นแนวทางในการสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการและอีกวิธีหนึ่ง คือ การประชุมกลุ่มสนทนา จัดการประชุมร่วมกันระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ผู้นำชุมชน เกษตรกร และข้อมูลทุติยภูมิ ได้จากการทบทวนเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งการวิจัยครั้งนี้ได้ทำการศึกษาประเด็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาหนี้สินของเกษตรกร

สรุปผลการศึกษา

จากสภาพปัญหาในอดีตจนถึงปัจจุบัน จึงทำให้เกษตรกรในพื้นที่ที่มีหนี้สินสะสมเพิ่มขึ้นมาโดยตลอด ปัญหาความยากจนไม่ได้รับการแก้ไข ภาครัฐมีหน้าที่ส่งเสริมการเพาะปลูกตามชนิดพืชที่เห็นว่าเหมาะสมแต่ขาดการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน การส่งเสริมให้ความรู้ความเข้าใจต่อคุณลักษณะของพืชที่จะปลูก วิธีการเพาะปลูกที่เหมาะสม ตามศักยภาพของภูมิประเทศ ภูมิอากาศ สภาพดิน และสภาพน้ำของพื้นที่ จากข้อเท็จจริงดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า การผลิต การค้า และวิถีชีวิตของเกษตรกร ได้ถูกกำหนดโดยผู้มีอิทธิพลทางอำนาจ ทั้งอำนาจเงินทุน และความคิด ทำให้เกษตรกรต้องยอมรับกับภาระที่เกิดขึ้นโดยไม่มีทางเลือก สภาพปัญหาการผลิตและระบบการตลาดของผลผลิตของเกษตรกรในพื้นที่ ต้องได้รับการแก้ไข และเปลี่ยนวิถีชีวิตของเกษตรกรให้หลุดจากภาระหนี้สินสะสมที่เกิดขึ้น นอกจากนั้นยัง พบว่า การมีหนี้สินของเกษตรกรนั้นอาจเกิดจากการใช้ชีวิตของเกษตรกรมีความไม่สมดุลจากการใช้จ่ายเงิน โดยเฉพาะค่าใช้จ่ายที่ฟุ่มเฟือย เช่น ซื้อสินค้าราคาสูงหรือไม่จำเป็น การใช้จ่ายเงินที่ไม่มีระเบียบวินัย เช่น ซื้อหวย ตีมสุรา สูบบุหรี่ และ ภาระที่ต้องรับผิดชอบต่อครอบครัว เช่น ค่าศึกษาบุตรหลาน เลี้ยงดูพ่อแม่ที่ป่วย เป็นต้น ผู้วิจัยจึงเห็นว่า การศึกษาเพื่อทำความเข้าใจในสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของเกษตรกรที่ใช้จ่ายเงินไม่สมดุลจนเกิดปัญหาหนี้สินเกิดขึ้น ที่เกษตรกรเขาคือเผชิญตลอดมาจะเป็นแนวทางที่สำคัญที่นำไปสู่การหาแนวทางลดหนี้สินให้เกษตรกรและสามารถนำเกษตรกรเข้าสู่เกษตรกรรวมที่พึ่งตนเอง และมีวินัยในการใช้จ่ายเงินที่สมดุล คือ มีรายได้ที่เพียงพอกับค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวันได้

ดังนั้น แนวทางในการแก้ไขปัญหาหนี้สินของเกษตรกร จากการสัมภาษณ์เกษตรกรและการประชุมกลุ่มสนทนา พบว่า แนวทางการส่งเสริมเกษตรกรเพื่อนำไปสู่แผนปฏิบัติการในการแก้ไขปัญหาในพื้นที่ 4 ประการ ดังนี้

ประการแรก ภาวะผู้นำ พบว่า ชุมชนมีผู้นำชุมชนที่เข้มแข็งมาก ผู้นำมีมนุษยสัมพันธ์ดี ทศนคติที่ดี สามารถรวมใจชาวบ้านให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวได้ดีมาก ซึ่งการเป็นผู้นำที่ให้ความใส่ใจในการประกอบอาชีพของประชาชน ใส่ใจในคุณภาพของการให้บริการกับประชาชน ใส่ใจในปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างการทำงาน พร้อมทั้งจะช่วยเหลือประชาชนในทุกๆ เรื่องเสมอ และผู้นำแจ้งข้อมูลข่าวสารให้ชาวบ้านทราบอย่างสม่ำเสมอ ดังนั้น ผู้นำลักษณะนี้ทำให้ประชาชนรับรู้ถึงความเอาใจใส่ของผู้นำ ก่อให้เกิดความกระตือรือร้น มุ่งมั่นตั้งใจในการทำงาน ใส่ใจแก้ไขปัญหาของชุมชน เต็มใจให้ความช่วยเหลือเพื่อนบ้านเสมอ

ประการที่สอง การมีส่วนร่วมและชุมชนเข้มแข็ง เป็นประเด็นที่สำคัญ คือ การที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม มีการรวมกลุ่มจัดตั้งกองทุนหมู่บ้าน จัดตั้งกลุ่มสัจจะขึ้นด้วยการมีส่วนร่วมเพื่อช่วยเหลือกันทางด้านการเงิน การออม การกั๊ยืม ซึ่งชุมชนดังกล่าวสามารถพัฒนาวางแผนระบบการฝากเงินหรือการสะสมเงิน และจัดตั้งเป็นธนาคารชุมชน โดยชุมชนเห็นว่าจะจะเป็นวิธีการหนึ่งที่จะสามารถหลุดพ้นจากการเป็นหนี้ได้ และชุมชนเข้มแข็ง การรวมกลุ่มเพิ่มพลัง จากการสัมภาษณ์ ประชุมกลุ่มสนทนา ไปเยี่ยมตามหมู่บ้าน และเข้าพบผู้นำชุมชน หากมุ่งเน้นการรวมกลุ่มเพื่อวางแผน ดำเนินการ แก้ไขปัญหาร่วมกัน เพื่อปลดหนี้สินได้ และในปัจจุบันชุมชนให้ความร่วมมือกัน สามารถรวมกลุ่มกันในการประกอบอาชีพเสริมอื่นๆ นอกเหนือจากอาชีพหลักทางการเกษตรได้ เช่น ทำไม้กวาดขาย ทำเฟอร์นิเจอร์ เป็นต้น เกษตรกรสามารถสร้างรายได้มีเงินใช้จ่ายค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวันได้ และบางรายสามารถชำระเงินกู้ให้ลดลงได้

ประการที่สาม การหนุนเสริมของภาคี ภาครัฐและภาคเอกชน เป็นการสร้างเครือข่ายผู้นำชุมชน จากการสัมภาษณ์ ประชุมกลุ่มสนทนาผู้นำชุมชน พบว่า ผู้นำมีส่วนสำคัญต่อการพัฒนา ผู้นำชุมชนที่อำเภอเขาค้อ

มีจุดเด่น คือ มีการประสานงานดีมาก รู้จักกันหมดด้วยความสนิทสนมชอบพออย่างเป็นกันเอง ทำให้ง่ายต่อการปรับเปลี่ยน และการสร้างเครือข่ายในชุมชนในด้านต่างๆ ได้โดยเฉพาะอย่างยิ่งการขยายกลุ่มชาวบ้านจากหมู่บ้าน ขยายไปตำบล ไประดับอำเภอ หน่วยงานราชการต่าง อาทิ พัฒนาชุมชน ปลัดอำเภอ เกษตรอำเภอ สถาบันการเงินต่างๆ และขยายไปสู่ระดับจังหวัด รวมถึงการประสานงานกับภาคเอกชนในการต่อยอดด้านการตลาดและการขายสินค้า ฉะนั้นหากมีการริเริ่มในการแก้ไขปัญหาอย่างจริงจัง คาดว่าการสร้างเครือข่ายผู้นำชุมชนจะสามารถระดมความคิดเห็นและแนวทางในการแก้ไขปัญหาได้อย่างยั่งยืนและเหมาะสมกับพื้นที่ และ

ประการที่สี่ การปรับบริบทชีวิตใหม่ของเกษตรกรให้มีความพอเพียง ประกอบด้วย 1) การใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียง วิถีชีวิตพึ่งพาตนเอง กล่าวคือ เกษตรกรต้องพึ่งพาตนเองโดยการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง การทดลองผิดทดลองถูกแล้วเก็บข้อมูลในแต่ละปีเพื่อวางแผนการผลิตในอนาคตได้ด้วยการลดความเสี่ยงจากการดูจากประสบการณ์ที่ผ่านมาเป็นตัวอย่าง เกษตรกรจะสามารถพัฒนาคิดค้นวิธีการผลิตใหม่ๆ ที่เหมาะสมกับเกษตรกรได้ เศรษฐกิจชุมชน พึ่งพาตนเองจึงเป็นประเด็นแรกที่สำคัญมาก ซึ่งจากการ สัมภาษณ์ สังเกตการณ์ และการเยี่ยมชมบ้านของเกษตรกรท่านหนึ่งเป็นผู้ที่ต้องการชีวิตที่สงบย้ายมาจากกรุงเทพฯ เป็นผู้ที่มีความรู้ มีเงินทุน รู้จักสังเกต เก็บข้อมูล โดยการเริ่มจากการทดลองผิดทดลองถูกไปเรื่อยๆ เริ่มต้นจากการปลูกพืชเชิงเดี่ยว มีไม่กี่ชนิด และเพิ่มให้มีความหลากหลายมากขึ้น 2) การทำการเกษตรแบบผสมผสาน สร้างความยั่งยืนโดยการทำการเกษตรอินทรีย์ ลดความเสี่ยงในการถูกทำลายโดยศัตรูพืช และลดความเสี่ยงด้านการตลาด นอกจากนี้ใช้ระบบเกษตรผสมผสานปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ด้วย มีความหลากหลาย ปลูกในจำนวนไม่มากนักสามารถขายได้ในราคาดี ไม่ขาดทุน เช่น ปลูกกล้วยแซมในแปลงนาข้าว กะทกรก พริก สตอเบอร์รี่ มะระหวาน ขุดบ่อเลี้ยงปลา เลี้ยงวัว เป็นต้น ปัจจุบันนี้วิถีชีวิตพึ่งพาตนเองทำให้เกษตรกรภาคภูมิใจ เป็นผู้ที่นำหลักการมาทำให้เกิดขึ้นจริง ซึ่งเกิดจากความที่เกษตรกรมีความมุ่งมั่นในการทำการเกษตรแบบเศรษฐกิจพอเพียงให้เกิดขึ้น และสามารถจัดความเป็นหนี้จากการประกอบอาชีพเกษตรกรรมได้ 3) การใช้ภูมิปัญญาชาวบ้าน ซึ่งเป็นคนเก่าแก่เป็นปราชญ์ชาวบ้าน ใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านในการใช้ชีวิต เป็นผู้แนะนำปฏิบัติให้เป็นแนวทางแก่เกษตรกรท่านอื่นได้ จากการสัมภาษณ์อีกท่านหนึ่ง เกษตรกรท่านนี้เป็นคนเก่าแก่จากพื้นดินแห่งนี้ อยู่ในป่าอย่างเรียบง่าย ดำรงชีวิตแบบพึ่งพาตนเองมาตลอดตั้งแต่ได้รับการจัดสรรที่ดินทำกินมากกว่า 30 ปี พัฒนาพื้นดินที่เป็นป่ารก้าง ที่ดินเป็นที่เนินเขา ให้กลับเป็นพื้นดินที่ใช้ในการประกอบอาชีพได้และที่สำคัญเกษตรกรท่านนี้ไม่มีหนี้สิน มีเงินออมเก็บ และถ่ายทอดแนวคิดในการทำการเกษตรแบบเศรษฐกิจพอเพียง (วิถีชีวิตพึ่งพาตนเอง) แก่บุตรสาว ซึ่งตระหนักถึงแนวคิดดังกล่าวนี้อย่างเต็มเปี่ยม ซึ่งสามารถเป็นตัวอย่างที่ดีต่อเกษตรกรที่ประสบปัญหาสามารถเป็นแนวทางหนึ่งที่สามารถจัดปัญหาการเป็นหนี้ได้ และ 4) การสมดุลของรายได้และค่าใช้จ่าย โดยการทำบัญชีครัวเรือนควบคุมรายรับรายจ่าย ประชาชนผู้บริโภครู้จักใช้จ่ายเงินอย่างมีสติ ทำการวางแผนงบประมาณในครัวเรือน โดยทำบันทึกบัญชีรายรับ รายจ่าย มีแนวคิดเน้นสติทางการเงิน รู้จักการใช้เงินอย่างพอเพียง จะทำให้มีเงินใช้ได้อย่างพอเพียงรู้จักออมเงิน ซึ่งทำให้ประชาชนได้เข้าใจการบริหารจัดการทางการเงินมากยิ่งขึ้น และจะสามารถบริหารจัดการทางการเงินได้โดยไม่มีภาระหนี้สินเกิดขึ้นในอนาคตสามารถอยู่อย่างพอกินพอใช้ โดยเกษตรกรมีความรู้ทางการเงินและการวางแผนทางการเงินที่ดีก็จะอยู่ดีมีสุข

การอภิปรายผล

ในการศึกษาครั้งนี้ การอภิปรายแบ่งเป็น 2 ส่วน กล่าวถึงแนวทางการแก้ไขปัญหาหนี้สินเกษตรกรด้วย ส่วนแรก คือ ภาวะผู้นำ การมีส่วนร่วมและชุมชนเข้มแข็ง และการหนุนเสริมของภาคี ภาคีรัฐและภาคเอกชน และส่วนที่สอง คือ การปรับบริบทชีวิตใหม่ให้มีความพอเพียง รายละเอียด ดังนี้

ส่วนแรก คือ ภาวะผู้นำ การมีส่วนร่วมและชุมชนเข้มแข็ง และการหนุนเสริมของภาคี ภาคีรัฐและภาคเอกชน การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน การรวมกลุ่ม ชุมชนเข้มแข็งจะสามารถสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันในทุกด้านหรือแม้กระทั่งการหลุดพ้นจากการเป็นหนี้ ด้วยการที่ชุมชนร่วมกันบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้าน กลุ่มสัจจะ เพื่อช่วยเหลือและสนับสนุนทางการเงินในกลุ่ม จากกลุ่มสัจจะสามารถพัฒนาเป็นธนาคารได้ โดยชุมชนที่เข้มแข็ง ซึ่งชุมชนในพื้นที่สามารถรวมกลุ่มกันง่ายและรวดเร็ว รวมถึงการร่วมมือกับภาครัฐในการแสดงความคิดเห็น การมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาการผลิต การค้า ภาคการเกษตร ซึ่งจะส่งผลต่อการปรับตัวเพื่อการแก้ไขปัญหาของชาวเกษตรกรในภาพรวมที่ดียิ่งขึ้น กล่าวถึง การมีส่วนร่วมของประชาชนว่าเป็นความคิดริเริ่มของท้องถิ่นในการทำให้เกิดการจัดองค์กร และเกิดการปรากฏขึ้นของผู้นำตามธรรมชาติ ผู้นำของชุมชน ผู้นำที่ทางราชการแต่งตั้ง อาจจะไม่ใช่ผู้นำจริงๆ ที่ชาวบ้านยอมรับนับถือ ผู้นำทางธรรมชาติ อาจจะเป็นชาวบ้าน เป็นพระ เป็นผู้ใหญ่บ้าน เป็นกำนัน เป็นครู เป็นใครก็แล้วแต่ตามสถานการณ์ซึ่งไม่เหมือนกันในแต่ละแห่ง อันนี้ คือ การปรากฏขึ้นตามธรรมชาติซึ่งเป็นที่มาของการมีส่วนร่วมของชุมชน เกิดการเรียนรู้ การรวมกลุ่ม ทำให้สามารถวิเคราะห์ปัญหาสอดคล้องกับ ประเวศ วะสี (2532) การเปิดโอกาสให้ผู้นำชุมชนได้มีส่วนช่วยเหลือกัน ตั้งแต่การวางแผน การบริหารงบประมาณ การดำเนินงาน และการติดตามและประเมินผล และสอดคล้องกับ พัชรชาติ ตรีชัย (2552) กล่าวว่า ชุมชนเกิดความเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้เป็นลักษณะเฉพาะที่สำคัญ คือ 1) ผู้นำ มีภาวะผู้นำโดดเด่นในด้านในการสร้างแรงบันดาลใจให้เกิดความเชื่อมั่น ศรัทธา การมีจุดยืนทางความคิด วิถีคิด เห็นคุณค่าและพลังในการ พัฒนาชุมชน ตระหนักสร้างจิตสำนึกให้ชุมชนรู้จักพึ่งพาตนเอง ลดการพึ่งพิงจากภายนอก เป็นผู้นำที่มีความมั่นใจในตนเองสูง มีวิสัยทัศน์กว้างไกลมุ่งมั่น และมีความสามารถในการถ่ายทอดอย่างชัดเจน 2) การมีส่วนร่วมของประชาชนชุมชน การทำงานเป็นทีม ประสานความร่วมมือ 3) การมีทุนทางสังคมในด้านภูมิปัญญาชาวบ้าน ความผูกพันและความสัมพันธ์ภายในชุมชน 4) การมีทุนทางเศรษฐกิจ พึ่งพาตนเอง มีการรวมกลุ่มเพื่อสร้างรายได้จากการแปรรูปผลผลิต ปลอดภัย ซึ่งกลยุทธ์ที่ผู้นำชุมชนสามารถพลิกฟื้นไปสู่ความเข้มแข็ง คือ การจัดทำแผนชุมชนเป็นการสร้างเครือข่ายกลุ่มอาชีพ กองทุนชุมชน เพื่อแก้ไขปัญหา พลิกฟื้นเศรษฐกิจ สังคม ให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้อย่างมั่นคงบนพื้นฐานของการพัฒนาพลิกฟื้น ให้เป็นชุมชนเข้มแข็งอย่างแท้จริง ดังนั้น ผลสำเร็จของการพัฒนาจึงขึ้นอยู่กับ การสนับสนุนของประชาชน และการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างเข้มข้น โดยประชาชนต้องรู้ว่าพวกตนต้องการอะไรเพื่อการพัฒนาของตนเอง โดยเฉพาะชุมชน เพื่อเสริมสร้างความเป็นชุมชนให้มีความเข้มแข็งและสามารถแก้ไขปัญหาต่างๆได้ด้วยตนเองสอดคล้องกับ สมศักดิ์ สามัคคีธรรม (2550) กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน จึงถือว่ามีส่วนช่วยให้กระบวนการติดต่อสื่อสารสัมพันธ์หรือแลกเปลี่ยนข่าวสารระหว่างสมาชิกในกลุ่มเกษตรกรเป็นไปได้อย่างสะดวกขึ้น กล่าวคือ ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมพัฒนาชุมชน ให้มีความเข้มแข็งเพื่อเป็นพลังขับเคลื่อนสู่การแก้ไขปัญหาของเกษตรกรและประเทศชาติได้ (จินตวีร์ เกษมสุข , 2554) ซึ่งมีความสอดคล้องกับการสัมภาษณ์เชิงลึก และการประชุมกลุ่มสนทนาเกษตรกรอำเภอเขาค้อ ปรากฏว่า กลุ่มผู้นำชุมชนเป็นผู้ที่จะสามารถนำพาเกษตรกรที่มีปัญหาหนี้สินจะสามารถหลุดพ้นจากความเป็นหนี้ได้ หากทั้งภาครัฐ ผู้นำชุมชน และเกษตรกรร่วมมือร่วมใจในการแก้ปัญหาดังกล่าว ดังนั้น การ

เข้าร่วมของประชาชนในการพัฒนาจึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง และท้ายที่สุดแล้วความสำคัญสูงสุดในการแก้ไขปัญหาโดยใช้การมีส่วนร่วมของประชาชน ก็คือ ตัวเกษตรกรนั่นเอง

อีกประเด็นที่สำคัญ คือ การสร้างเครือข่ายผู้นำชุมชน ผู้นำมีส่วนร่วมสำคัญต่อการพัฒนาชุมชน การมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาหาร่วมกัน สอดคล้องกับ วิทยา จันทร์แดง และ จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์ (2556) มีข้อค้นพบว่า 1) การมีส่วนร่วมที่สนับสนุนให้ชุมชนเข้มแข็งแบบไตรภาคี ได้แก่ องค์กรชุมชน องค์กร ภาครัฐ องค์กรภาคีสนับสนุน 2) ระบบสนับสนุนชุมชนเข้มแข็ง ได้แก่ ระบบความรู้ ระบบข้อมูล ระบบความสัมพันธ์ และมีแนวทางในการนำไปสู่การปฏิบัติเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง 3) แนวทางในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง คือ แนวทางด้าน การฟื้นฟูชุมชน แนวทางด้าน การปรับตัวของชุมชน และ แนวทางด้าน การดำรงอยู่ของชุมชน และที่สำคัญเรื่อง การศึกษาและความสามารถในการหาความรู้หรือพัฒนาอาชีพได้อย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับ วิทยา เจียรพันธุ์ (2552) เพื่อการหลุดพ้นจากการเป็นหนี้ได้อย่างยั่งยืนสืบไป โดยภาครัฐ ผู้นำชุมชน และกลุ่มเกษตรกร จะต้องหันกลับไปกระทำการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของสังคมเสียใหม่ เพื่อสร้างสังคมใหม่ที่เอื้ออำนวยให้ประชาชนมีความมั่นใจในตัวเอง ประกอบกับการวางแผนทางการเงินที่ดี มีการออมเงิน สุขภาพการเงินที่ดี มีสุขภาพกายที่แข็งแรง และมีสุขภาพใจที่มีความสุข ปัญหาครอบครัวและปัญหาสังคมจะไม่เกิดขึ้น และหากมีการหนุนเสริมของภาคี ภาครัฐและภาคเอกชน คือ ทุกหน่วยงานไม่ว่าจะเป็น ภาครัฐ นักวิชาการ สถาบันการเงิน และนายทุน ภาคเอกชนต่างๆ มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา และท้ายที่สุดประชาชนจะมีความมั่นคงและ ความมั่งคั่งและยั่งยืน

ส่วนที่สอง การปรับบริบทชีวิตใหม่ให้มีความพอเพียง เกษตรกรนำกรอบแนวคิดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 มาเป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตและการประกอบอาชีพ ตามกรอบแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่เป็นแนวทางให้ประชาชนคำนึงถึง จากการสัมภาษณ์เกษตรกรอำเภอเขาคว่ำ พบว่า มีการปฏิบัติตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สอดคล้องกับ สุเมธ ตันติเวชกุล (2542) จึงทำให้เศรษฐกิจพอเพียงเป็นวิถีดำเนินการเลี้ยงชีวิตแบบรู้จักพอ ด้วยการพยายามผลิตสินค้าขึ้นมาเองให้พอเพียงสำหรับคนในครอบครัวและใช้ หากผลิตได้เหลือกินเหลือใช้จึงขายผลผลิตได้ไม่พอก็ต้องซื้อบ้าง มิได้มุ่งผลิตเพื่อขายอย่างเดียว โดยนำมาบริโภคด้วย นอกจากนั้นการผลิตและการบริโภคต้องอยู่ในหลักของความพอดี รู้จักพอ ในการผลิตและการบริโภค ลักษณะการดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงมีหลัก 4 ประการ ดังนี้ ประการแรก ต้องพึ่งตนเองให้มากที่สุด ประการที่สอง ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดผลคุ้มค่าที่สุด ประการที่สาม ไม่ผลิตและบริโภคเกินกำลังแสวงหาความพอเหมาะพอดีได้คุณภาพ ประการที่สี่ ต่างมีส่วนร่วมช่วยเหลือกันและกัน ไม่ต่างอยู่โดยไม่เหลียวแล สอดคล้องกับ บุญเสริม บุญเจริญผล (2543, หน้า 3 อ้างถึงใน ชูติมา บริสุทธิ์, 2553, หน้า 13) ซึ่งเกษตรกรบางรายได้ดำเนินการตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงในการวิจัยครั้งนี้ คือ การดำรงชีวิตอย่างพอมีพอกิน ทั้งการอุปโภคบริโภคที่พอประมาณ โดยพึ่งตนเองหากบริโภคเหลือจึงจะนำไปขาย โดยการขายเป็นไปตามวิถีชีวิตที่ไม่เดินร่นไม่อยู่ในรูปของธุรกิจจนเกินไป ใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อย่างมีเหตุมีผลตั้งตนอยู่ในความไม่ประมาท เลือกว่าจะรับเทคโนโลยีใหม่ๆ ซึ่งการแยกแยะบนพื้นฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่ในธรรมชาติ มีการรวมกลุ่มในชุมชนที่เข้มแข็ง ชุมชนสามารถอยู่ได้ด้วยตนเอง มีจิตสำนึกที่ดีเห็นประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง มีความเพียร ความอดทน ความรอบคอบ และความซื่อสัตย์

ฉะนั้น การแก้ไขปัญหาหนี้สินของเกษตรกรอำเภอเขาคว่ำ คือ การใช้ชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง ชุมชนพึ่งพาตนเอง ประกอบกับพื้นที่มีแบบอย่างที่ดี คือ ปราชญ์ชาวบ้าน การใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านในการประกอบอาชีพ คนเก่าแก่เป็นผู้นำแนวปฏิบัติที่เหมาะสมแก่ชาวบ้านได้ และที่สำคัญหากเกษตรกรทำบัญชีครัวเรือน

ควบคุมรายรับรายจ่ายเป็นประจำทุกวันจะสามารถวางแผนการเงินในครอบครัวได้ เพื่อนำไปสู่แผนปฏิบัติการในการแก้ไขปัญหาในพื้นที่ ซึ่งมีความสอดคล้องกับบทเรียนอันทรงคุณค่า “..ทำบัญชีให้เห็นว่าสมดุลไม่ขาดทุน ถ้าทุกคนสามารถที่จะทำให้พอดีไม่ขาดทุน ประเทศชาติไม่ขาดทุนแน่..” ซึ่งปรากฏในพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 (วันที่ 4 ธันวาคม 2540) ฉะนั้นประชาชนควรต้องใช้จ่ายเงินอย่างพอเพียง โดยการทำบัญชีรายรับรายจ่าย จะทำให้มีเงินใช้ได้อย่างพอเพียง สามารถอยู่อย่างพอกินพอใช้ ซึ่งทำให้ประชาชนได้เข้าใจการบริหารจัดการทางการเงินมากยิ่งขึ้น และจะสามารถบริหารจัดการทางการเงินได้โดยไม่มีภาระหนี้สินเกิดขึ้นในอนาคต ซึ่งสอดคล้องกับ สุทธิศรี สุวรรณิก (2561) กล่าวไว้ว่า การแก้ไขปัญหาหนี้ครัวเรือนที่ภาครัฐได้ดำเนินการมาอย่างต่อเนื่อง อาทิ การส่งเสริมความรู้ทางการเงิน รวมทั้งการจัดตั้งคลินิกแก้หนี้ จะไม่สามารถบรรลุเป้าหมายได้อย่างยั่งยืน หากภาคครัวเรือนไม่สามารถรักษาวินัยทางการเงินได้ เพราะสาเหตุประการสำคัญของการก่อหนี้และการมีปัญหารายรับรายจ่ายของครัวเรือน ล้วนเกิดจากรายจ่ายที่ไม่เพียงพอกับรายได้ โดยเฉพาะรายจ่ายที่ไม่จำเป็นและเกินฐานะ หรือขาดการวางแผนทางการเงินที่เหมาะสมในระยะยาว

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

- (1) รัฐควรเร่งดำเนินการแก้ไขปัญหาความยากจน ลดหนี้สินในระดับครัวเรือน รัฐควรมีการขยายเวลาให้กับเกษตรกร โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่แห่งนี้รัฐบาลควรมีการจัดสรรให้กรรมสิทธิ์ในที่ดิน
- (2) รัฐควรส่งเสริม/อบรมให้ความรู้กับประชาชน คือ การส่งเสริมให้ประชาชนมีวินัยในการใช้จ่ายเงิน ส่งเสริมการออม
- (3) รัฐควรส่งเสริมให้ภาคเอกชน/นายทุน ตระหนักถึงหน้าที่ที่จะต้องมีจริยธรรมและคุณธรรมในการประกอบอาชีพ โดยเฉพาะการเคารพสิทธิของผู้บริโภคให้มากขึ้น
- (4) รัฐต้องกำหนดนโยบายให้สถาบันการเงินปล่อยสินเชื่อเพื่อผู้บริโภค สินเชื่อเพื่อการลงทุน ให้กับประชาชนในระดับฐานรากที่ขาดโอกาสเข้าหาเงินทุนโดยมีมาตรการและอัตราดอกเบี้ยที่เอื้อต่อการประกอบอาชีพ การทำธุรกิจของประชาชน
- (5) รัฐควรมีนโยบายการปรับปรุงรูปแบบการทำงานของหน่วยงานรัฐ ให้ส่งเสริมแหล่งข้อมูลความรู้และแหล่งเงิน ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวมอย่างแท้จริง
- (6) รัฐควรส่งเสริมให้มีการรวมกลุ่มของภาคประชาชน/เกษตรกรในการดำเนินการเพื่อให้ลูกหนี้ได้รับทราบข่าวสารข้อมูลและตระหนักในสิทธิของตนเอง เพื่อมุ่งคุ้มครองประโยชน์ อันเป็นสิ่งสำคัญเนื่องจากการรวมกลุ่มของผู้บริโภคที่เข้มแข็ง จะทำให้สามารถเข้ามาเสริมบทบาทการทำงานของเจ้าหน้าที่รัฐในการใช้กฎหมาย เพื่อคุ้มครองผู้บริโภคได้อย่างจริงจัง รวมทั้งยังมีส่วนทำให้ภาคเอกชนเคารพสิทธิของประชาชนมากขึ้นด้วย รวมกลุ่มการแบ่งเขตการปลูกพืชเพื่อเพิ่มความเข้มแข็งในการขายผลผลิต
- (7) รัฐควรให้การสนับสนุนการทางการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการวางแผนทางการเงิน เป็นเรื่องสำคัญที่จะทำให้ปัญหาต่าง ๆ ลดลง ควรให้เริ่มต้นจากเยาวชนโดยการรณรงค์ให้ความรู้อย่างทั่วถึง หรืออาจบรรจุไว้ในหลักสูตรการศึกษาตั้งแต่ระดับประถม มัธยม อาชีวศึกษา และอุดมศึกษา เพื่อให้ได้รับความรู้ทางการวางแผนทางการเงินส่วนบุคคลอย่างเป็นระบบและมีความต่อเนื่องจนเป็นประชากรที่มีคุณภาพในอนาคต

(8) รัฐต้องมีนโยบายที่ชัดเจนในทางปฏิบัติ ออกเป็นแนวปฏิบัติหรือกฎหมาย ให้ภาคเอกชน/ธุรกิจ/นายทุน ไม่สามารถเอาเปรียบประชาชนชาวเกษตรกร เช่น การคิดดอกเบี้ยสูง กำหนดเงื่อนไขการขายที่เป็นการกีดกันทางการค้า เป็นต้น

(9) ส่วนสถาบันการเงินที่อยู่ในการกำกับดูแลของรัฐบาล รัฐบาลสามารถกำหนดนโยบายเพื่อกำกับดูแลได้ เช่น ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) ธนาคารออมสิน เป็นต้น ซึ่งสิ่งสำคัญที่สุดที่ต้องเน้น คือ การมีจรรยาบรรณในวิชาชีพของผู้ให้บริการ โดยเฉพาะขั้นตอนระเบียบการพิจารณาให้สินเชื่อเงื่อนไขการชำระหนี้ที่เป็นธรรมและเสมอภาค และให้บริการทั่วถึงอย่างต่อเนื่อง

(10) รัฐควรสนับสนุนเกษตรกรทำการเกษตรแบบผสมผสานกับการท่องเที่ยวเพื่อเพิ่มรายได้ให้ครอบครัว โดยปรับให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงเกษตรพอเพียง หรือ เชิงอนุรักษ์ธรรมชาติ ท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์โดยชุมชนป่าชุมชน เป็นต้น

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

(1) **การรวมกลุ่ม/การมีส่วนร่วม** เกษตรกรสามารถรวมกลุ่มเพื่อเจรจาต่อรองกับนายทุน และสามารถกำหนดราคาสินค้าเกษตรเองได้ หากผลิตสินค้าเกษตรที่มีคุณภาพตามมาตรฐานของรัฐหรือของนายทุนที่กำหนด การมีส่วนร่วม พยายามร่วมกันตั้งรับปัญหา หาทางป้องกันความเสี่ยงของฤดูกาลที่เปลี่ยนแปลงร่วมกัน โดยการกระจายความเสี่ยงปลูกพืชผสมผสานในปริมาณการปลูกที่ไม่มากจนล้มตลาด โดยกลุ่มเกษตรกรจัดโซนแบ่งพื้นที่การปลูก ไม่ปลูกพร้อมกันทั้งหมด ควรมีการรวมกลุ่มปลูกพืชเกษตรผสมผสานอยู่ในปริมาณที่เหมาะสม และมีความหลากหลาย การเกษตรปลอดสารพิษ ปลูกไม้ยืนต้น ฟื้นฟูป่าไม้และดิน พังพาดตนเอง ใช้อยู่ชีวภาพ วัสดุติบมาจากพื้นที่ และการรวมกลุ่มโดยการปลูกพืชขึ้นต้นต้องมีความสนใจและถนัด มีประสบการณ์ที่สั่งสมมาในการปลูกพืชชนิดนั้นอย่างยาวนาน ซึ่งในปัจจุบันพื้นที่อำเภอเขาคือเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีนักท่องเที่ยวเดินทางมาเป็นจำนวนมาก ดังนั้นเกษตรกรควรปรับปรุงการทำนา สวนพืชไร่ ให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงเกษตรพอเพียง หรือเชิงอนุรักษ์ธรรมชาติ ท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์โดยชุมชน และป่าชุมชน เป็นต้น

(2) **การพังพาดตนเอง** เกษตรกรควรพยายามหาวิธีลดต้นทุนการผลิต ควรเลือกใช้วิธีที่เหมาะสมกับพื้นที่ อาทิ ใช้พันธุ์พืชของท้องถิ่นลดการซื้อพันธุ์พืชจากนายทุน ไม่ใช่หรือลดการใช้ปุ๋ยเคมีโดยใช้ปุ๋ยชีวภาพแทน ยารักษาโรคพืชควรใช้ยาชีวภาพ ลดค่าขนส่งโดยการรวมกลุ่มขายสินค้าเกษตรซึ่งอาจเจรจาให้นายทุนมารับสินค้าหรือร่วมกันขนส่งจะทำให้ประหยัดค่าใช้จ่ายลง เป็นต้น ที่สำคัญเกษตรกรควรเก็บเมล็ดพันธุ์พืชไร่ของตนเองเพื่อไว้ใช้ในปีหน้าได้ เป็นการอนุรักษ์พันธุ์พืชที่เป็นของท้องถิ่นอย่างแท้จริง และจะทำให้มีต้นทุนการผลิตที่ต่ำลงโดยไม่ต้องซื้อจากนายทุน การแก้ไขปัญหาของภาครัฐจะใช้วิธีปลดหนี้ จนทำให้เกษตรกรบางรายหวังพึ่งภาครัฐจากเงินช่วยเหลือทุกด้านทุกโครงการจากภาครัฐ ซึ่งหากค้างชำระนาน อาจจะมีผลทำให้ดอกเบี้ยเพิ่มขึ้นจนมีหนี้สินจำนวนมาก เกษตรกรจึงจำเป็นต้องพยายามช่วยเหลือตนเองก่อนหรือช่วยเหลือกันในชุมชน หากเกษตรกรสามารถสะสมเงินทุนหรือออมเงิน มีเงินทุนของตนเองเองก็ไม่ต้องกู้จากสถาบันการเงิน หรือไม่ต้องใช้เงินทุนจากพ่อค้าคนกลางหรือนายทุน มีความรู้ ช่างคิด ช่างสังเกต เก็บข้อมูล ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงวิธีการทางการเกษตรอยู่เสมอ เพื่อให้ผลผลิตได้คุณภาพ และเป็นที่ต้องการของตลาด มีจิตวิญญาณของการเป็นเกษตรกร คือ ความอดทน มีใจรักในอาชีพ มีวินัยในตนเอง และมีความซื่อสัตย์ในอาชีพของตนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีวินัยในการขายสินค้าเกษตร

เอกสารอ้างอิง

- กาญจนา บุญยัง เทียนแก้ว เลี่ยมสุวรรณ และ อุษณกร ทาวะรัมย์. (2552). *ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในองค์การบริหารส่วนตำบล*. กรุงเทพฯ : สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา.
- สำนักงานภาวะเศรษฐกิจสังคมครัวเรือนและแรงงานเกษตร. (2560). *ข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจสังคมครัวเรือนและแรงงานเกษตร ปีเพาะปลูก 2559/2560*. (3 สิงหาคม 2563) สืบค้นจาก http://www.oae.go.th/assets/portals/1/files/socio/socio-baer_28SEP2018.pdf
- จินตวีร์ เกษมสุข. (2554). *การสื่อสารกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม*. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชุติมา บริสุทธิ์. (2553). *การนำหลักปฏิบัติของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในเขตพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลมาบโป่ง อำเภอพานทอง จังหวัดชลบุรี*. รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต วิทยาลัยการบริหารรัฐกิจ มหาวิทยาลัยบูรพา, ชลบุรี.
- ประเวศ ะสี. (2532). *เศรษฐกิจพอเพียงและประชาคมแนวทางการพลิกฟื้นเศรษฐกิจสังคม*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน.
- พัชรชาติ ตริชัย. (2552). การวิเคราะห์ความเป็นชุมชนเข้มแข็งของ หมู่บ้านหนองกลางดง ตำบลศิลาลอย อำเภอสามร้อยยอด จังหวัดประจวบคีรีขันธ์. *วารสารร่วมพฤษภ*, 27(1), 12-13.
- พลีษฐ์ โชติวัฒน์กุล และ ชลิดา แท่งเพชร. (2556). *หนี้ภาคครัวเรือนนั้นสำคัญไฉน*. กรุงเทพฯ : ธนาคารแห่งประเทศไทย.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2550). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10*. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
- สุเมธ ตันติเวชกุล. (2542). *การดำเนินชีวิตในระบบเศรษฐกิจพอเพียง*. กรุงเทพฯ : พลับลิศพิส-เนสพรีนธ์.
- สุพริศร์ สุวรรณิก. (2561). *การแก้ปัญหาหนี้ครัวเรือนไทยอย่างยั่งยืนควรเริ่มที่ไหน?*. (3 สิงหาคม 2563) สืบค้นจาก <https://www.bot.or.th/Thai/Research AndPublications/ articles/Pages/Article2Oct2018.aspx.p.1>.
- สมศักดิ์ สามัคคีธรรม และคณะ. (2550). การจัดการโฮมสเตย์ตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง กรณีศึกษาอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม. *วารสารร่วมพฤษภ*, 25(2), 252-286.
- วิทยา จันทรแดง และ จางานค์ อติวัฒนสิทธิ์. (2556). *การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการชุมชนเข้มแข็งตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในเขตจังหวัดภาคกลาง ตอนบน*. หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์, กรุงเทพฯ.
- วิทยา เจียรพันธ์. (2552). *หนี้สินภาคครัวเรือนของเกษตรกรในชนบทไทย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย*. (3 สิงหาคม 2563) สืบค้นจาก http://elibrary.trf.or.th/project_content.asp? PJID=RDG4940002.

